

UDK 75.031.4(477.63) «17/19»

DOI 10.2518/2307-7778.19.01.01

Тетяна ГАРЬКАВА

доцент кафедри образотворчого мистецтва і дизайну Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, пр. Гагаріна, 72, Дніпро, Україна, 49000 (tatynagarkava@gmail.com)

Tetiana HARKAVA

Associate Professor of the Department of Fine Arts and Design, Oles Honchar National University, Naharin av., 2, Dnipro, Ukraine, postal code 49000 (tatynagarkava@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4369-6496>

ПЕТРИКІВСЬКИЙ НАРОДНИЙ РОЗПИС:

ШЛЯХ ДО ВИЗНАННЯ (КІНЕЦЬ ХVІІІ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Анотація. *Мета дослідження* – дослідити умови виникнення, становлення і розвитку феномену петриківського декоративного розпису, окресливши історичні етапи генезису у визначених часових межах. **Методологія дослідження** ґрунтується на комплексному застосуванні загальнонаукових методів, в тому числі аналізу та синтезу, та історичних методів, зокрема історико-генетичного, історико-порівняльного, історико-типологічного та історико-системного. Такий підхід до розв'язання означеної у меті проблеми дає можливість вивчення виникнення, формування та розвитку петриківського декоративного розпису у хронологічній послідовності; шляхом порівняння встановити схожість та відмінність видів декоративного розпису в Україні, систематизувати отримані результати наукового пошуку.

Наукова новизна полягає у тому, що вперше означено основні етапи розвитку на виокремленому відрізку часу та історія виникнення розпису як невід'ємної складової українського декоративно-прикладного мистецтва. Відзначено фундаментальність національної основи та самобутність, унікальність петриківського декоративного розпису, провідну роль мистецтва у закладенні генетичної пам'яті щодо своїх витоків у триєдиності нашої давнини, сучасності та майбутнього, зумовлене конкретними історичними чинниками. Встановлено та обґрунтовано основні фактори – соціальні та економічні, – які зумовили всебічний підйом феномену петриківського розпису на теренах України. На основі документальних джерел простежено генезис декоративного петриківського розпису (у зазначених межах), починаючи від виокремлення його як частини декоративно-прикладного мистецтва. Розкрито особливу роль академіка Дмитра Івановича Яворницького у відкритті народного розпису, що спонукало значну зацікавленість й активні дослідження цього феномену серед мистецтвознавців та у науковому середовищі. **Висновки.** Поява, існування та збереження різнопланових документальних джерел на означеному в дослідженні відрізку часу дало можливість об'єктивно прослідкувати і проаналізувати генезис та визначити основні фактори впливу, які зумовили всебічний підйом феномену петриківського народного декоративного розпису. Завдяки застосованій методології означено початкові етапи його шляху до світового визнання і визначено завдання завершення періодизації розвитку петриківського розпису, що, маючи тяглість поступу, не тільки не зберігає, а, слідуючи історичним традиціям, відкриває для сучасників нові можливості та форми.

Ключові слова: українське декоративно-прикладне мистецтво, Петриківка, феномен народного розпису, генезис декоративного розпису, історичні чинники, етапи розвитку.

PETRYKIVKA FOLK DECORATIVE PAINTING: THE WAY TO RECOGNITION (END OF 18TH – BEGINING OF 20TH CENTURY)

Summary. The purpose of the reseach: to investigate the conditions of the origin, formation and development of the phenomenon of Petrykivka decorative painting, outlining the historical stages of genesis in certain time limits. **The research methodology** of the research is based on the integrated application of general scientific methods, such as analysis, synthesis, and historical ones: historical-genetic, historical-comparative, historical-typological and historical-systematic. Identified in the goal the proposed approach to the problem solution gives an opportunity to study the origin, formation and development of Petrykivka decorative painting in chronological order; to establish the similarities and differences in types of decorative painting in Ukraine via their comparison, and to systematize the results of scientific research. **The scientific novelty** of the paper is the following: for the first time the main stages of development on the distinct time period and the history of the emergence of painting as

*an integral part of the Ukrainian decorative arts and crafts are defined. The fundamental nature of the national basis and originality, the uniqueness of the Petrykivka decorative painting, the leading role of art in laying the genetic memory of its origin in the triune of our antiquity, the present and the future, is determined by specific historical factors. The main social and economical reasons, which exert influence on the comprehensive rise of Petrykivka decorative painting phenomenon across the entire territory of Ukraine, were established and substantiated. On the basis of documentary sources, the genesis of Petrykivka decorative painting (within the specified limits) has been traced, from the identification of it as a part of decorative and applied arts. The outstanding role of academician Дмитро Іванович Яворницький in laying the foundations of the folk painting that caused considerable interest and active research work of the phenomenon by art historians and in the scientific environment has been revealed. **Conclusions.** The emergence, existence and preservation of diverse documentary sources in the indicated period gave an opportunity to trace and analyze objectively the genesis and to identify the main influencing factors that have caused the comprehensive rise of the of the Petrykivka folk decorative painting phenomenon. Due to the methodology used, the initial stages of the world recognition are identified and the task of completing the periodization of the of the Petrykivka painting development are determined. Having the sustainability of progress it does not only preserve, thus follows historical traditions in opening new opportunities and forms for contemporaries.*

Key words: *Ukrainian decorative arts, Petrykivka decorative painting, Petrykivka, Petrykivka decorative painting phenomenon, the genesis of decorative painting, historical factors, stages of development.*

Постановка проблеми. У грудні 2013 р. петриківський народний розпис визнано світовою мистецькою спільнотою як феномен українського декоративного мистецтва – він занесений ЮНЕСКО до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства.

Шлях розпису до такого визнання вимірюється сотнями років, а корені його – у глибині тисячоліть, постаючи перед нами у візерунках стінописів, посуду тощо трипільської культури.

Будучи невід’ємною складовою декоративно-прикладного мистецтва світу, петриківський декоративний розпис є глибоко народним. Народне мистецтво, жива народна культура, як канал зв’язку між поколіннями, є глибинним і всебічним способом «переливання» духовних цінностей, запорукою тяглості національної культури, колективною творчістю народу, важливою частиною етнічного процесу. Його своєрідність обумовлена особливістю розвитку України, природними умовами конкретного її краю.

Твори декоративно-прикладного мистецтва тією чи іншою мірою відображають культурний рівень українського народу відповідного історичного періоду, що, ґрунтуючись на духовних традиціях, морально-етичному світогляді, відтворюють естетичні, звичаєво-обрядові уподобання, закони та канони тієї чи іншої доби. Кожна історична епоха залишає у творах мистецтва свій особливий слід. Сформовані реалії історичного розвитку суспільства та його культури впливають на галузь декоративно-прикладного мистецтва, що має важливу роль в історії художньої діяльності людства.

Упродовж століть на обширній території нашої країни формувалися різноманітні школи декоративного розпису, що мали власні особливі стилі його виконання. Однак найбільше та найкраще зберігся і розвинувся в Україні петриківський розпис – українське декоративно-орнаментальне народне мистецтво, яке сформувалося та отримало розвиток на Дніпропетровщині, у селі Петриківка, завдяки відповідним соціальним і економічним умовам, що історично склалися у цьому окремому регіоні.

Аналіз досліджень і публікацій. Загальний інтерес до українського народного декоративно-прикладного мистецтва, що базується на духовних традиціях нації, висвітлюючи її естетичні вподобання, етнічно-моральні переконання і є складовою національної та світової культур, постійно зростає.

Відомі сучасні дослідники українського декоративного мистецтва Є. Антонович, К. Гончар, В. Карпанюк, П. Лисюк, Б. Тимків, В. Шпільчак. Значний інтерес привертає видана у 2018 р. праця Є. Антоновича та Р. Захарчук-Чугай «Українське народне декоративне мистецтво», яка дає відповідь на питання про історію та самобутність українського народного декоративного мистецтва, особливості його розвитку в зарубіжжі (Antonovych, & Zakharчук-Chugay, 2018, p. 336). Л. Богайчук, З. Борисюк, Г. Ковальчук, М. Резніченко, Л. Паніна аналізують техніки виконання основних видів виробів народного декоративно-прикладного мистецтва.

Німецький історик мистецтва, естет Г. Земпер, створюючи на матеріалі історії культури Європи ряди форм виробів у ремеслах, що мали художні цінності, впровадив поняття «художнє ремесло», яке надалі переросло у «декоративно-прикладне мистецтво». Наукове вивчення декоративно-прикладного мистецтва почалося з другої половини XIX ст. з праць Ф. Вовка, А. Мілера, К. Широцького, В. Щербаківського, а на початку XX ст. його продовжив Ф. Вовк, В. Бабенко. М. Біляшівський виокремив у своїх дослідженнях використання орнаментальних народних мотивів у книгодрукуванні.

Петриківський декоративний розпис привернув увагу дослідників уже на початку XX ст. (В. Бабенко, Д. Яворницький).

Роботи радянських учених із дослідження «петриківки» (Н. Глухенька, П. Сензюк, О. Соломченко негрунтовні та визначаються тенденційністю та вузькою проблематичністю.

Нам невідомо про дослідження петриківського декоративного розпису зарубіжними вченими як істориками, так і мистецтвознавцями. Є приклади досліджень українського декоративно-прикладного мистецтва представниками української діаспори (І. Огієнко, М. Семчишин). Американські та канадійські українці зберігають і множать колекції творів українського народного декоративно-прикладного мистецтва у створених ними музеях. У виданих каталогах колекцій таких музеїв зазначено і зразки творів майстрів петриківського розпису (Antonovych, & Zakharчук-Chugay, 2018, p. 289).

Сучасні спроби дослідження петриківського декоративного розпису (М. Кириченко, Я. Запаско, Н. Ружицький та інші) обмежуються главою книги, викладом деяких положень, популяризацією шляхом видання альбомів репродукцій творів майстрів петриківського розпису, інколи супроводжуючи коротким життєписом найвідоміших із них.

У наших попередніх роботах із проблем дослідження петриківського народного розпису зроблено спроби розглянути історію, умови і розвиток петриківського розпису як складової декоративно-прикладного мистецтва України, визначити його особливості та самобутність.

Мета статті. Застосувавши системний підхід, дослідити петриківський декоративний розпис, розглянути феномен системно, аналізуючи історію і умови його виникнення та розвитку, окресливши історичні етапи генезису у визначених часових межах.

Виклад основного матеріалу. Петриківський народний декоративний розпис, як складова декоративно-прикладного мистецтва, сягає своїм корінням – стінописом – Трипільля (V–II тис. до н. е). Створений високий рівень мистецтва орнаментального оздоблення зростав і розвивався. Свідченням цього є язичницькі й князівські будівлі, розписані пишним орнаментом з яскравими рисами національної самобутності як на дереві, так і на мурованих стінах.

Перші відомості про українське народне декоративне мистецтво подають дорожні нотатки іноземців XVII–XVIII ст. Вітчизняна наука про народне мистецтво зародилася і розвивалася передусім як вивчення археологічних старожитностей, вивчення художніх пам'яток минулого, оскільки в поняття «археологія» вкладали

розширений зміст – її складовою частиною вважали і історію мистецтв (Mozdyr, & Fedoruk, 1999, p. 14). Наукові праці, у яких осмислено процес розвитку народного мистецтва, з'явилися наприкінці XIX ст. (Volkov, 1878).

До початку XX ст. петриківський декоративний розпис не виокремлювався дослідниками народного декоративного розпису, він розвивався як суто народне мистецтво, що прикрашало побут пересічної людини. Варто ствердити, що саме петриківський розпис як окремішній напрям та про його I етап розвитку на шляху до визнання, починаючи із кінця XVIII ст. Адже саме тоді зустрічаються у документах перші достовірні відомості про існування селища Петриківка. Це клопотання гетьмана Петра Калнишевського та військової старшини перед митрополитом київським від 20 лютого 1772 р. про відкриття у цьому селищі церкви (Tronko, 1969). Ці ж джерела зазначають, що у 1843 р. у Петриківці проживало 8082 особи. У селищі розвивалися різноманітні кустарні промисли, а саме: вироблення полотна, килимарство, виготовлення сільськогосподарських знарядь, начиння тощо та звісно ж декоративний розпис.

На цей час Петриківка вже була важливим торговельним центром Протовчанської паланки. Тричі на рік тут відбувався ярмарок. Описуючи це явище, відома дослідниця О. Данченко (Danchenko, 1982, p. 37) зауважує, що понад усе славилася Петриківка своїми яскравими, життєдайними «мальовками», розписаними інструментами, посудом тощо.

У 1775 р. Петриківка стала казенною (державною) слободою і увійшла до складу Азовської губернії, а після її ліквідації – до складу Катеринославського намісництва. У 1802 р. село увійшло до складу Новомосковського повіту Катеринославської губернії (Tronko, 1969). Цей аспект і посприяв розвитку «вільного» народного мистецтва, а його поширенню слугував економічний аспект – Петриківка славилася своїми ярмарками як важливий торговельний центр.

Петриківський розпис зародився у вигляді хатнього малювання. Давня народна традиція – стінопис – втілювався на білому тлі стіни, що слугувала селянинові своєрідним «чистим полотном», на якому розгорталася його творча фантазія. Виникає своєрідний термін «мальована хата» – щедро декорована розписом, вирізняючись барвистістю та красою. Декорування виконувало ще й сакральну місію – культ природи, що існував в українців, поклоніння й обожнення з часів пізнього палеоліту втілювався у народному мистецтві, найпростіші орнаменти якого виконували роль оберегів. Ними прикрашали і прикрашають (закриваючи від злих духів) отвори у будинку (вікна, двері) та одязі (комір, манжети, поділ). Розписом прикрашали не тільки інтер'єр, а й екстер'єр помешкань, господарські будівлі, створюючи повний ансамбль. Кожен мотив, композиційне вирішення квіткового розпису не випадкові, тісно пов'язані із архітектонікою. Завдяки розвинутому почуттю краси сільських малювальниць, петриківські хати зачаровували своєю красою, а найголовніше – ця особливість сприяла зародженню й утвердженню локальної традиції малювання. Локальні регіональні особливості розписів досліджував К. Широцький упродовж 1904–1912 рр. Він відзначав відмінність, наприклад, подільських й подніпровських розписів. Так, якщо на Поділлі одна велика квітка могла заповнити весь комин або простінок, то на Катеринославщині заповнення великої площини досягалося ритмічним і багаторазовим повторенням дрібного мотиву. Звертає увагу те, що в одному орнаменті використовують і стилізовані його елементи, і такі, що точно передають природну форму.

Дослідники петриківського розпису зазначають, що у селі виокремлюють кращих малювальниць, яких поцінують і запрошують до декорування власних осель, що свідчило про те, що розпис перетворювався у промисел. Однак відомих малювальниць було небагато, а попит на хатній декоративний розпис зростав, тому й виникає у народному декоративному мистецтві новий етап розпису – малюнок

сходить зі стіни на папір – «кальовка». Малюнки на папері вазонів-букетів, квітів в овалі, прямокутні килимки, вузькі паперові «стьожки», вкриті орнаментальними фризами, наклеювали на виступи печі, стіни тощо, імітуючи стінопис і дотримуючись традиційних правил оздоблення хатнього інтер'єру. Якщо раніше створення стінописів пов'язувалося з погодою, датами, до яких прийнято, зазвичай, прикрашати оселю, то малювати на папері можна було у зручний для майстра час, пору року.

Петриківський розпис не виокремлювався дослідниками декоративно-прикладного мистецтва, а саме «отличительных черт южно-русской народной орнаментики» (Volkov, 1878). Поштовхом до ідентифікації феномену став XIII-й археологічний з'їзд, який відбувся у 1905 р. в Катеринославі та етнографічна виставка, що проводилася одночасно із роботою з'їзду. На виставці науковці представили етнографічні та археологічні матеріали, зібрані під час експедиції Катеринославщиною. За пропозицією Дмитра Яворницького, її проведено відомим етнографом, членом Харківського історико-філологічного товариства Василем Бабенком у восьми повітах Катеринославської губернії із зазначенням конкретних поселень, у тому числі Петриківки.

Після проведення наукового зібрання, Катеринославське губернське земство замовляє В. Бабенку створення етнографічного нарису народного побуту Катеринославського краю (Babenko, 1905) за результатами роботи експедиції. У нarisі значну увагу приділено матеріалам, зібраним у Новомосковському повіті, де добре збереглася обстановка і предмети українського побуту. Особливо зацікавили дослідника оселі селян, розписані петриківським розписом. В. Бабенко зазначав, що всередині хат піч, якщо не обведена стрічками різнокольорових фарб, то розписана ще й найрізноманітнішим рослинним і тваринним орнаментом – «квітками», «півнями», «пташками». Зовні хати прийнято під стріхою і по кутах теж розписувати рослинним орнаментом. Так само щедро розфарбовують фарбами і «квітками» ставні і лиштва (в оригіналі «наличники») (Babenko, 1905).

Фотографії і рисунки, зроблені В. Бабенком під час експедицій, стали надбанням Катеринославського музею Олександра Поля, але з часом були втрачені. Нині маємо можливість користуватися їх каталогом (у Дніпропетровському національному історичному музеї імені Д. Яворницького), який засвідчує художнє оформлення помешкань селян, у тому числі й Новомосковського повіту, де він вказував на розписані рослинним орнаментом піч, димар на хаті, перелічував зразки орнаментів, якими розписували хату зсередини та ззовні.

Першим із науковців звернув увагу на декоративний настінний розпис відомий історик Д. Яворницький. Ще у 1904 р. у «Віснику Катеринославського земства» (Yavornytskyi, 1904) він захоплюється розписаними хатами Катеринославщини, пишучи, що вперше за двадцять років його подорожей Запорожжям зустрів такий звичай, який надзвичайно «здивував і зачарував». Побачене захопило і спонукало Д. Яворницького до колекціонування зразків народного розпису. Відомий український етнограф Федір Вовк, відвідавши Катеринославський музей напередодні Першої світової війни, був вражений побаченим. Декілька зразків колекції він вивіз до Петербурга для музею Олександра III, де він тоді працював (Lisnyi).

Упродовж 1911–1913 рр. за ініціативи академіка Д. Яворницького учениця Миколи Реріха, петербурзька художниця Євгенія Евенбах, народжена у Кременчуці, випускниця Катеринославської гімназії, здійснила дві експедиції селами Катеринославщини з метою копіювання настінних розписів. Найбільше вразило художницю знайомство з Тетяною Патою – малювальницею із села Петриківка, яке поклато початок професійному вивченню і колекціонуванню творів українських народних майстрів декоративного розпису (Matafonov, 1988, p. 10–13). Копії розписів коминів у селах Петриківка та Шульгінка разом із ранніми малюнками Т. Пати дослідниця вивезла до Петербурга, де їх продемонстрували на виставці «Товариства

заохочування художеств». Є. Евенбах також неодноразово виступала із доповідями про творчість петриківських майстрів декоративного розпису, популяризуючи українське народне мистецтво (Vazhan, 1970, p. 386).

Доказом плідної праці Д. Яворницького із майстрами петриківського розпису, пропаганди народного мистецтва у Дніпропетровському національному історичному музеї імені Д. Яворницького донині зберігаються дев'ять робіт Т. Пати, підписані Є. Евенбах із зазначенням часу їх створення – 1913 р., місцем створення – село Петриківка Новомосковського повіту Катеринославської губернії та автора «мальовок» – Т. Пати.

Дмитро Іванович часто бував у Петриківці. Поціновувач творчості петриківських майстрів, він був знайомий практично з усіма особами, що славилися своїми художніми малюнками, зібрав значну кількість зразків петриківського розпису, які стали частиною музейної експозиції.

На початку 1920-х рр. Д. Яворницький запросив Т. Пату розмалювати стіни етнографічного залу музею. Із цих малюнків відомий в Україні художник Василь Соляник скомпонував панно, фото якого у 1929 р. опубліковано у першому томі збірника Дніпропетровського крайового історико-археологічного музею.

Роботи петриківських майстрів декоративного розпису мали у 1920-х рр. значний попит, що художнім ремеслом займалися цілими сім'ями, із самого малечку залучаючи до цього дітей. Одна із найстаріших майстринь з Петриківки Параска Павленко, мати двох заслужених майстрів народної творчості Віри Павленко та Галини Павленко-Черниченко, розповідала, що в той час коли робила «стьожки» для печі, то сама, розмічаючи орнамент на смужці паперу, малювала стебло й листочки, старша Віра виводила червоні квіти, менша Галя «затикувала» сині ягоди винограду, а трирічний син Василько теж не сидів без діла – клав стьожки на черинь, щоб сохли (Danченко, 1982, p. 37).

У 1930-ті рр. прийшла пора популярності та визнання петриківського розпису на рівні республіки. Місцевий учитель малювання та креслення, що мав добру художню освіту (Миргородське художнє училище та Одеський художній інститут), у колекції якого було понад 300 зразків розпису, Олександр Статива надіслав для Київського музею сто зразків розпису, після чого групу петриківчанок у складі Т. Пати, Н. Білокінь, П. Павленко, Я. Пилипенко запросили до столичної «Школи народного мистецтва» готувати першу республіканську виставку, яка потім експонувалася в Києві, Москві, Ленінграді (1936–1937 рр.). Участь у ній принесла всім учасникам дипломи, почесні звання, відкрила двері видавництва, музеїв (Harkava, 2017, p. 34).

Висновки та перспективи подальших розвідок. Поява, існування та збереження різнопланових документальних джерел на означеному в дослідженні відрізку часу дало можливість об'єктивно прослідкувати і проаналізувати генезис та визначити основні фактори впливу, які зумовили всебічний підйом феномену петриківського народного декоративного розпису. Завдяки застосованій методології означено початкові етапи його шляху до світового визнання і визначено завдання завершення періодизації розвитку петриківського розпису, що, маючи тяглість поступу не тільки не зберігає, а, слідуючи історичним традиціям, відкриває для сучасників нові можливості та форми, є темою наших подальших досліджень.

Бібліографія

Антонович, С. А., Захарчук-Чугай Р. В. (2018). Українське народне декоративне прикладне мистецтво: Підручник. Київ: Знання, 342 с.

Бабенко, В. А. (1905). Етнографический очерк народного быта Екатеринославского края. Екатеринослав: Типография Губернского Земства, 142 с.

Бажан, М. П. (голов. ред.). (1970) Мистецтво другої половини XIX – XX століття. В шести томах. Т. IV, кн 2. Київ. Жовтень, 436 с.

Волков, Ф. К. (1878). Отличительные черты южно-русской народной орнаментики. *Труды Третьего Археологического Съезда в России, бывшего в Киеве в августе 1874*. Киев, (Т.2).

Гарькава, Т. (2017) Петриківський декоративний розпис: Підручник. Наук. ред. С. А. Антонович. Дніпро: Ліра, 220 с.

Данченко, О. С. (1982) Народні майстри. Київ. Рад. школа, 128 с.

Лісний, І. Історія петриківського розпису URL: <https://petrykivka.dp.ua/history> (дата звернення: 17. 01. 2019).

Матафонов, В. С. (1988). Евгения Константиновна Эвенбах. Ленинград. Художник РСФСР, 181 с.

Моздир, М., Федорук, О. (1999). Стінопис. *Українці: історико-етнографічна монографія у двох книгах*. Опішне: Українське народознавство, 544 с.

Тронько, П. Т. (гол. редкол.). (1969). Історія міст і сіл Української РСР: в 26 т. Дніпропетровська обл. Київ. Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 958 с.

Яворницький, Д. И. (1904). Дорожные заметки. *Вестник Екатеринославского земства*.

References

Antonovych, Ye. A., & Zakharcuk-Chugay, R.V. (2018). *Ukrayinske narodne dekoratyvne prykladne mystetstvo* [Ukrainian Folk Decorative and Craft Arts]. Kyiv: Znannia, 342 p. [in Ukrainian].

Babenco, V.A. (1905). *Etnograficheskyi ocherk narodnogo byta Ekaterinoslavskogo kraja*. [Etnographic Sketch of Folk Life of Katerynoslavskiy region]. Katerynoslav: Typographiya Hubernskogo Zemstva, 142 p. [in Russian].

Bazhan, M. P. (Ed.). (1970) *Mystetstvo druhoi polovyny XIX – XX stolittia*. [Fine Arts in the second half of XIX – XX centuries]. In 6 vol. – Vol. IV, Book 2. Kyiv: Zhovten, 436 p.

Volkov, F. K. (1878). *Otlichitelnye cherty yuzhno-russkoy narodnoy ornamentiki*. [Outstanding Features of South-Rus Folk Ornamet]. Works of the 3rd Archeological Congress in Russia, in Kyiv on August 1874. Kyiv. Vol. 2. [in Russian].

Harkava, T. (2017). *Petrykivskiyi Dekoratyvnyi Rozpys*. [Petrykivka Decorative Painting]. A Coursebook. Antonovych, Ye. A. (Ed.). Dnipro: Lira, 220 p. [in Ukrainian].

Danchenko, O. S. (1982). *Narodni maystry*. [Folk Masters]. Kyiv: Radianska shkola, 128 p. [in Ukrainian].

Lisnyi, I. *Istoriya petrykivskoho rozpysu* [History of Petrykivka Decorative Painting]. URL: <https://petrykivka.dp.ua/history> (дата звернення: 17. 01. 2019). [in Ukrainian].

Matafonov, V. S. (1988). Yevgeniya Konstantinovna Evenbakh. [Eugenia Konstantynivna Evenbakh]. Leningrad: Khudozhnik RSFSR, 181 p. [in Russian].

Mozdyr, M., & Fedoruk, O. (1999). *Stinopys*. [Screenwriting]. Ukrayintsi: istoryko-etnografichna monografiya: in 2 vol. Opishne: Ukrayinske narodoznavstvo, 544 p. [in Ukrainian].

Tronko, P. T. (Ed.). (1969). *Istoriya mist i sil Ukrayinskoyi RSR*. [History of Ukrainian cities and villages]: 26 volumes. Dnipropetrovsk region. Kyiv. Holov. Red. URE AH URSR, 958 p. [in Ukrainian].

Yavornytskyi, D.I. (1904). *Dorozhnye zametki*. [Travelling notes]. *Vestnik Yekaterinoslavskogo zemstva*. [in Russian].